

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Білецька О.О.

*кандидат культурології, доцент,
Київський національний університет культури і мистецтв*

ПЕРЕКЛАД І РОЗБУДОВА СТАРОУКРАЇНСЬКОГО СЛОВЕСНОГО МИСТЕЦТВА

Переклад – це місце перетину різних культур, недаремно у багатьох сучасних працях його називають подією міжмовної та міжкультурної комунікації. Звичайно, що такою подією є будь-який переклад, метою якого є максимально можлива повнота передання усіх типів значень – референційних, прагматичних та внутрішньолінгвістичних [1, с. 65], але саме у художньому тексті, який, крім передання інформації, виконує не лише естетичну, а й культуроформуючу функцію.

Будучи фактом культури, інструментом культурного освоєння світу і розширення колективної пам'яті людства, переклад в той же час це і факт мови, який тісно пов'язаний з культурою. Положення про зв'язок мови і культури – у загальному і в приватних проявах – навряд чи може викликати у кого-небудь заперечення. Більш того, існує зв'язок, що реалізується як взаємозалежність мовної та культурної сфер і відповідних їх елементів. Ця взаємозалежність здійснюється у всій зоні контактів мови і культури. Таким чином, однією з передумов створення історії перекладу є його розгляд у взаємозв'язку з усіма культурними та мовними чинниками.

Прадавня слов'янська перекладна писемність утворилась не відразу, а накопичувалась поступово, протягом майже напівтисячоріччя, причому в її формуванні й укладанні в різні періоди часу брали участь носії різних відгалужень слов'янської мови. У XI ст. головним ареалом спільнослов'янської перекладацької діяльності стає Київська Русь, і до мови перекладної писемності, покликаної обслуговувати суспільні потреби всіх слов'ян, включаються східнослов'янські мовні риси.

Список використаних джерел, яка з'явилась на Русі за допомогою старослов'янських і болгарських перекладів, була найтіснішим образом пов'язана із церквою. Вона була підпорядкована завданням дидактики, повчання, виховання громадян у дусі покірності церкви й державі. Значна її частина була пов'язана з богослужінням або входила в розпорядок уставних читань усіх трьох чернечих статутів, перенесених на Русь із прийняттям християнства. Як знаряддя релігійного виховання перекладна література носила ідеалістичний характер. Вона була значною мірою усунута від життя, від усього конкретного й національного, зверталася до потойбічного й позачасового.

Природна допитливість слов'ян реалізувалася різними шляхами, у тому числі й через книгу: через перекладну грецьку літературу освічені люди Прадавньої Русі знайомилися з нев'янучою античною культурою, з її філософією, літературою, мистецтвом [5, с. 57].

До перших текстів, що з'явилися в прадавніх русичів, В.Н. Комісаров зараховує переклади із грецької на слов'янську мову таких добутків, як Новий Заповіт, Псалтир, Молитовник [2, с. 175].

Пізніше до них приєдналися переклади Життя святих, Притчі, Хроніки. Перераховані переклади були зроблені буквальним типом перекладу, що копіюють основний текст.

Академік А. І. Соболевський [6, с. 134], який досліджував слов'янські переклади, вважав, що за деякими стилістичними особливостями можна виділити переклади, що виконувалися в період до монгольської Русі, а не в Болгарії. Всього, на його думку, таких перекладів існувало близько двох з половиною десятків. До них, в першу чергу, відносяться переклади текстів, що не носили виключно релігійного характеру і, відповідно, розширювали загальнокультурний кругозір. Саме ці переклади відрізняються різним ступенем вільності. Серед них – «Житіє Андрія Юродивого», «Космографія» Косьми, «Історія Іудейської війни», «Бджола», «Олександрія», «Сказання про створення храму Св. Софії в Царгороді», «Фізіолог», «Повість про Акіра Премудрого», «Сказання про царя Адріані», «Сказання про Іверську царицю Динарі», «Сказання про дванадцять снів Шахашін», «Іссірон» (останнє є давньоєврейським хронографічним твором і, можливо, перекладалося безпосередньо з давньоєврейської мови).

Практичні потреби богослужіння спричинили появу на Русі богослужбових книг, ці книги повинні були служити керівництвом при здійсненні досить складного до початку XI ст. християнського культу. Від XI ст. до нас дійшли в болгарському перекладі службова місячна Мінея (збори служб у календарному порядку на весь рік), Тріоді («пісна» – тексти святкових служб до паски й «кольорова» – тексти служб у після пасхальний час), а також служебники й требники (керівництва при звичайних богослужіннях). Крім винятково «ділової» частини, ці богослужбові книги містили в собі тексти літературно-поетичного характеру – пісні й читання, що становили художню частину богослужбового ритуалу. Ці богослужбові книги могли служити й для читання поза церквою й використовувалися при навчанні грамоті (Часослов) [6, с. 146].

У даний період було перекладено багато пам'яток хронікального й агіографічного жанру. Найбільш видатним добутком, перекладеним у цей час на цій території, слід визнати «Історію Іудейської війни» Йосипа Флавія, також перекладні слова й повчання «батьків церкви» – добутку урочистого красномовства, створені проповідниками – Іларіоном, митрополитом київським, Феодосієм Печерським, Кирилом Туровським [7, с. 9].

В X – XI ст. проходило активне формування національної мови Русі на базі старослов'янської мови та місцевих народних говірок, однак релігійні тексти продовжували перекладати на старослов'янську мову, яка згодом почала

використовуватись виключно під час церковних богослужінь і в колах мовознавців отримала назву староцерковнослов'янської [8, с. 370].

Л.Л. Нелюбін і Г.Т. Хухуні припускають, що вже в Київській Русі існувало мистецтво перекладу: «Иногда вопрос о том, где именно было переведено то или иное произведение – в Киевской Руси или за ее пределами – вообще не поддается однозначному разрешению, тем более, что на Руси могли работать и болгарские книжники. В таких случаях можно говорить о едином фонде переводной литературы славянских народов, принадлежавших к православному миру (подобно тому, как это имело место с латиноязычными переводами на средневековом Западе» [4, с. 68].

Говорячи про те, що перекладна література, що існувала на Русі, відрізнялася досить більшим жанровим різноманіттям, автори відзначають розповсюдження світської за змістом літератури, хоча й насиченої релігійними повчаннями. За ними: «древнерусский переводчик, стремясь сделать текст более доступным и понятным для читателей, в ряде случаев изменял порядок слов по сравнению с греческим текстом, вносил в последний отдельные элементы привычного быта, распространял описание боевых эпизодов...» [3, с. 75]. Усе це робилося, безсумнівно, для того, щоб перекладена книга отримала широке поширення.

При поясненні причин інтересу, що так широко з'явився на Русі, до книги не можна виключати вплив політичних і культурних міждержавних відносин. Жодна цивілізація не розбудовувалася ізольовано від інших, спираючись лише на власні ідеї. У системі багатогранних і інтенсивних міжнародних культурних зв'язків Прадавньої Русі рукописна книга займала досить істотне місце.

Отже, перекладна література, широким потоком, що влилась до української літератури до X-XIII ст., відповіла насамперед класовим потребам феодалів, допомагала визначенню класової особи літератури феодального періоду. Вона сприяла становленню в літературі церковної ідеології, яка принесла із собою ряд нових жанрів: житія, проповіді, різні види церковних пісень тощо. Ці нові жанри також сприяли твердженню церковної ідеології. Нарешті з перекладною літературою були перенесені на Русь ряд способів вираження цієї церковної ідеології: в окремих прийманнях риторичного мистецтва, окремих сприйнятті зображення внутрішнього стану християнських подвижників тощо. Нарешті, перекладна література сприяла твердженню в українській літературі ряду образів, символів, метафор, що відбивали все ту ж церковну ідеалістичну систему.

Таким чином, мистецтво перекладу значною мірою стикається з історією літератури та з історією культури і, більш того, являє собою явище культури як таке. Будучи унікальною сферою мовної діяльності, де стикаються один з одним не тільки різні мови, але й різні культури, а часом і різні цивілізації, переклад постає як потужний культуро утворюючий фактор, фактор взаємовпливу і взаємозбагачення культур.

Список використаних джерел:

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) // Л. С. Бархударов. – М.: Междунар. отношения, 1975. – 240 с.
2. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров. – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
3. Мещерский Н. А. Источники и состав древней славяно-русской переводной письменности IX-XV веков : (Учеб. пособие) // Н. А. мещерский. – Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1978. – 112 с.
4. Нелюбин Л. Л., Хухуни Г. Т. «Наука о переводе. История и теория с древнейших времени до наших дней» // Л. Л. Нелюбин. Г. Т. Хухуни. – Флинта, МПСИ; Москва; 2008. – 416 с.
5. Сапунов Б. В. Книга в России 11-13 вв. // Б. В. Сепунов. – Наука. – 241 с.
6. Семенец О. Е., Панасьев А. Н. СЗО История перевода: Учеб. пособие // О. Е. Семенец, а. Н. Панасьев. – К. Изд-во при Киев, ун-те, 1989. – 296 с.
7. Соболевский А. М. Особенности русских переводов домонгольского периода // А. М. Соболевский // В кн. : Соболевский А. И. История русского литературного языка. – Л., 1980. – 320 с.
8. Творогов О. В. Древнерусская книжность XI-XIII веков: (О Каталоге памятников) // О. В. Творогов – В кн.: Духовная культура славянских народов: Литература. Фольклор. История. – Л., 1983. – 48 с. – С. 5-18.

Наколонко І.М.*аспірант,**Харківська державна академія культури***ВЗЄМОПОВ'ЯЗАНІСТЬ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ
ІЗ УКРАЇНСЬКИМ МЕНТАЛІТЕТОМ**

Важливість і актуальність вивчення наукової проблеми здорового способу життя в Україні не викликає заперечень і обумовлена самим характером біологічного розвитку людини і суспільства як єдиного соціального організму. У перехідний період, через який наразі проходить Україна, здоровий спосіб життя ще не набув стійкої цілісної системи поведінки. Отже, існує нагальна потреба здійснити сучасну наукову розробку його змісту ґрунтуючись на народних традиціях і особливостях національного менталітету, тобто з урахуванням не тільки соціально-економічного, а і певного культурно-історичного досвіду України.

Уявлення про здоровий спосіб життя змінюються історично, відповідно до цілої низки чинників, починаючи від прогресу медицини й закінчуючи станом духовної сфери суспільства. Здоровий спосіб життя у його історико-культурному сенсі будемо розуміти як осмислення народом певних цільових завдань й створення відповідної стратегії виживання у конкретних умовах природного та соціально-економічного середовища.

Безумовно, існує зв'язок культури здорового життя із українським менталітетом. Загальновідомо що, менталітет є комплексом особливостей